

Un sistema d'àrees protegides: el Pla d'espais d'interès natural de Catalunya (PEIN)

Josep M. Pelegrí i Aixut, director general de Qualitat Ambiental

Fa anys, un cop aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya, va entrar en vigor el Pla d'espais d'interès natural, conegut per les sigles PEIN. Es tractava del punt culminant d'un llarg procés de maduració i de participació pública i institucional que va donar lloc, per primera vegada, a l'establiment d'una xarxa d'espais naturals protegits des d'una perspectiva global del territori de Catalunya, el pla de conservació de la natura més important aprovat fins aleshores. Havien transcorregut seixanta anys des que l'avantprojecte del *Regional Planin*, promogut per la Generalitat republicana, formulà la proposta pionera d'un conjunt de parcs i boscos reservats.

El PEIN és una figura jurídica regulada a la Llei Catalana d'espais naturals de 1985, la qual li atorga alhora el caràcter d'instrument d'ordenació del territori i de conservació d'espais naturals. La Llei va assignar al Pla un doble objectiu. D'una banda, seleccionar i delimitar aquells espais naturals que reuneixen uns valors de primer ordre. En segon lloc, establir les determinacions necessàries per assegurar una protecció bàsica d'aquests valors.

El PEIN va establir un sistema d'espais naturals protegits integrat per 144 àrees, les quals contenen els exemples més representatius de la diversitat biològica del nostre entorn natural i, complementàriament, les àrees naturals més singulars i d'altres amb especials condicions de fragilitat o vulnerabilitat. En definitiva, es va definir per primera vegada un sistema d'espais naturals basat en criteris objectius i amb un mètode explícit, d'acord amb la millor informació disponible aleshores.

El PEIN ha esdevingut així, com a sistema d'àrees protegides de Catalunya, una peça clau de les polítiques de conservació de la biodiversitat i un element determinant del model territorial adoptat.

L'aprovació del PEIN va despertar expectatives, de vegades desmesurades, i també alguns temors, sobretot en el món rural, que l'aplicació pràctica del Pla s'ha encarregat de desmentir. Cal destacar que el Pla és respectuós amb les activitats agrícoles i forestals que tradicionalment s'han desenvolupat dins dels espais inclosos en el PEIN sense perjudicar els seus valors naturals i que, en molts casos, han contribuït directament a conservar-los i millorar-los.

Per contra, el PEIN va posar una èmfasi especial a controlar de forma molt estricta aquells processos i aquelles actuacions susceptibles de degradar notòriament els valors protegits, els quals normalment són aliens a l'activitat rural: urbanitzacions, transformacions de l'us del sòl, infraestructures, etc.

Transcorreguts set anys, pot afirmar-se que el PEIN ha assolit, en una molt bona mesura, el seu objectiu fonamental: dotar aquells espais naturals amb més valor natural d'un règim bàsic de protecció destinat a prevenir eficaçment les principals causes de degradació i d'amenaça dels seus valors.

L'impacte que l'aprovació del PEIN ha produït en el territori de Catalunya només podem avaluar-lo somerament veient algunes de les tendències observades.

Així, per exemple, l'articulació amb els altres instruments de planificació territorial ha estat un aspecte particularment reeixit del desplegament del Pla. El Pla Territorial General de Catalunya (1995) no solament assumeix íntegrament el contingut del PEIN, sinó que estableix normativament que cal garantir la protecció dels espais de connexió. Així mateix, és destacable el compliment generalitzat de la normativa del PEIN mitjançant el planejament urbanístic municipal. Aquí, la intervenció del Departament de Medi Ambient sobre el planejament s'ha desenvolupat mitjançant diversos meca-

Faixes tancades a les Muntanoles al camí de les Eres a l'Espina.

nismes: assistència a les comissions d'urbanisme, informes preceptius, informació i assessorament als equips redactors, etc.

Hom pot esmentar també, com a resultats positius, la planificació de grans infraestructures (l'Eix Transversal, el TGV, les línies d'alta tensió...) que han escollit alternatives de mínima o nul·la afectació sobre el sistema d'àrees protegides.

D'altra banda, s'ha generalitzat l'aplicació de les avaluacions d'impacte ambiental als projectes d'obres, activitats i instal·lacions susceptibles de lesionar significativament els valors protegits. A títol d'exemple, el 73% de les declaracions d'impacte publicades l'any 1997 corresponen a actuacions projectades en espais del PEIN, i la major part de les quals correspon a projectes que abans de l'aprovació del PEIN no necessitaven l'avaluació d'impacte. Això vol dir que ha augmentat significativament la tutela ambiental sobre les transformacions del territori.

En el cas concret de les activitats extractives (pedreres, graveres, etc.), mentre la superfície d'explotació autoritzada en el conjunt del territori català s'ha incrementat en més de 1.500 ha el quadrienni 1994-1997 com a conseqüèn-

cia de la reactivació de l'activitat econòmica, en els espais del PEIN s'ha mantingut pràcticament constant.

Això cal atribuir-lo a l'efecte dissuasiu econòmic que les fiances dels programes de restauració són el 100% més elevades en els espais del PEIN que en la resta del territori, i també a l'efecte dissuasiu tècnic: hi ha una avaluació i un seguiment més rigorós quan es tracta d'explotacions en espais del Pla.

Aquesta circumstància, que també es dona en altres tipus d'activitats amb una especial repercussió ambiental, reflecteix una clara tendència a cercar alternatives que evitin l'afecció en els espais del Pla, i confirma un efecte dissuasiu important.

Tots aquests aspectes constitueixen el nucli central dels objectius i de les determinacions del PEIN: evitar les agressions en els espais del Pla que puguin malmetre'n els valors.

Tal com hem dit, el PEIN no es redueix a la determinació i a la delimitació de tot un seguit d'espais, sinó que és un pla que integra, de manera sistemàtica, tot un seguit de mesures i de mecanismes per preservar la natura de Catalunya. Aquests instruments i mesures es-

sencialment són els següents:

- El sistema d'informació sobre el patrimoni natural

- Els mecanismes de monitoreig
- Els plans d'ordenació
- Les figures de protecció especial
- El programa de connexions biològiques
- La integració en les xarxes internacionals
- L'articulació amb les polítiques sectorials.

Un dels aspectes que confereix al PEIN un caràcter d'instrument obert i d'actualització permanent és l'exigència d'adaptació als nous coneixements científics i a l'evolució dels sistemes naturals i de l'espai rural. Per tal de donar compliment, entre d'altres objectius, a aquest mandat del Pla, la Direcció General del Patrimoni Natural i del Medi Ambient ha posat en marxa el sistema d'informació del patrimoni natural de Catalunya. Aquest sistema d'informació, extensiu a tot el territori, té, en els espais del PEIN, uns nodes d'informació i d'avaluació especialment significatius.

El seguiment dels processos que afecten els espais del Pla és de vital importància per avaluar les repercussions de les mesures de protecció i de gestió que s'hi apliquen. Posar a

punt instruments que permetin un seguiment temporal periòdic és un dels objectius també del Sistema d'informació que hem explicat.

Així per exemple, el Departament de Medi Ambient, en col·laboració amb l'Institut Cartogràfic de Catalunya, ha iniciat diverses sèries de cartografia temàtica d'actualització periòdica, que han de permetre estudiar l'evolució i les perturbacions dels sistemes naturals al llarg del temps a un nivell global.

Dies d'aquestes sèries són el Mapa d'usos del sòl de Catalunya (actualitzat cada 5 anys) i la cobertura temàtica d'afectació dels incendis forestals. Ambdues sèries, que utilitzen fonamentalment dades procedents de teledetecció i de sensors aerotransportats, permetran aviat tenir dades comparatives de períodes entre 5 i 10 anys en relació amb els espais del PEIN.

El tractament gràfic original del PEIN correspon a l'escala 1:50.000. El Pla mateix estableix un mandat de delimitació definitiva i detallada de cada espai, que pot efectuar-se mitjançant dos mecanismes: un pla especial de protecció del medi natural i del paisatge o bé la declaració com a espai natural de protecció especial.

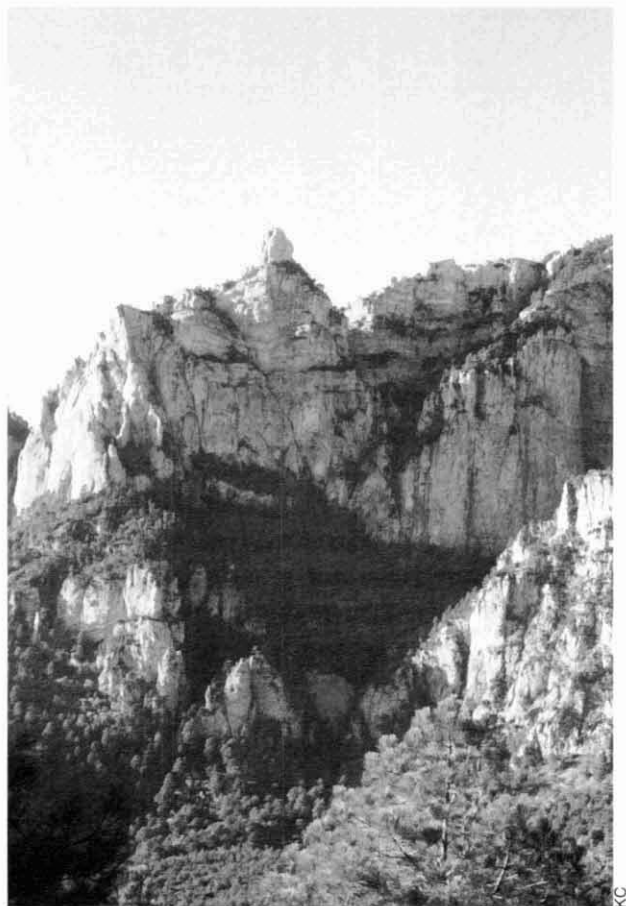
Els plans especials, a més d'establir la delimitació definitiva de l'espai, poden contenir altres mesures d'ordenació del territori i dels recursos naturals. Segons les característiques de l'espai (grau d'amenaça, fragilitat, activitat econòmica que s'hi desenvolupa, complexitat de la problemàtica...) el contingut del pla especial pot ser més o menys complex. Des dels plans especials de delimitació, que contenen la delimitació definitiva i normes generals de protecció que completen el règim general del PEIN, fins als plans especials pròpiament d'ordenació, que entren a fons en la regulació dels aprofitaments, en l'ús del sòl, en la programació d'actuacions estratègiques, en l'establiment de mesures de desenvolupament rural, etc.

En aprovar el PEIN, hom va incloure-hi totes les zones declarades espai natural de protecció especial (ENPE) que hi havia fins aquell moment a Catalunya; el Programa de desenvolupament del PEIN determina que progressivament se'n declarin d'altres en espais del Pla. Efectivament, el Pla preveu que alguns espais del Pla esdevinguin, totalment o parcialment, reserves naturals, parcs naturals o altres figures de protecció especial.

El ritme d'aplicació d'aquestes declaracions

Faig pare.

Racó de la Joca.

s'ha volgut fer expressament progressiu, per permetre que en aprovar-les puguin anar acompanyades dels mitjans adients, tècnics, humans i econòmics per materialitzar el que la Llei disposa i, amb més motiu, en una etapa de restriccions pressupostàries. Així, des de l'aprovació del PEIN, s'han declarat reserves naturals de fauna salvatge els espais següents: la desembocadura del riu Gaià, les illes de l'Ebre, la Ribera de l'Ebre a Flix, els estanys de la Jonquera i l'illa Canet; i s'ha creat el Parc Natural del Cap de Creus.

Un altre aspecte important en el desplegament del PEIN és la qüestió de les connexions biològiques a la qual anteriorment ens hem referit quan esmentaven el Pla Territorial General de Catalunya. Actualment, la concepció dels espais naturals protegits com a elements isolats, sense relació entre si ni amb el territori que els envolta, es troba del tot superada. Els darrers anys el Departament de Medi Ambient ha dut a terme, tal com el PEIN estableix, un programa de treball específic destinat a la determinació dels criteris i les mesures per garantir el manteniment de les connexions biològiques

necessàries entre els espais inclosos en el Pla.

Arreu del món, la protecció de la diversitat biològica és actualment l'objectiu principal dels sistemes d'àrees naturals protegides. No pot estranyar que aquest factor, tal com hem exposat, resultés determinant a l'hora de configurar el PEIN. La idoneïtat, des d'aquest punt de vista, del sistema d'espais que integren el Pla ha quedat confirmada posteriorment, sens perjudici, com és lògic, de l'existència puntal d'aspectes perfectibles. Com a referència, podem esmentar que el 81 tipus d'hàbitats declarats d'interès comunitari per la Unió Europea que es troben a Catalunya tenen la seva representació en el PEIN.

Aquesta circumstància i el compliment dels requisits comunitaris en la majoria d'espais del PEIN fan possible impulsar-ne la projecció internacional mitjançant la incorporació a la xarxa europea Natura 2000.

Un element fonamental per a la protecció de la natura a Catalunya és que les polítiques sectorials se situïn en els paràmetres de la sostenibilitat, per tant, que articular-les amb els sistemes d'àrees protegides sigui més fàcil i més sòlid. És un problema complex que requereix un gran esforç de les administracions públiques i dels agents socials.

Malgrat tot, hi ha hagut alguns avenços significatius en alguns àmbits: el Pla Hidrològic de les Conques Internes de Catalunya té en compte els requeriments hidrològics dels espais del PEIN; la Llei d'accés motoritzat al medi natural estableix un règim diferencial pels espais del PEIN (més restrictiu que en la resta del territori) en diversos aspectes, i prohibeix situar-hi circuits permanents; el decret que regula les fiances de les activitats extractives consagra el principi que en els espais del PEIN se'n duplica l'import; finalment, pel que fa a les àrees de caça de reglamentació específica (àrees de caça intensiva), resten prohibides amb caràcter general en els espais del Pla.

Aquests i altres exemples han estat sovint iniciativa de les administracions sectorials, cosa que mostra un esperançador camí: que sigui el conjunt de la societat (i amb més motiu el conjunt de les administracions públiques) qui assumeixi que la protecció del patrimoni natural i la biodiversitat i, en aquest cas que ens ocupa, la protecció del sistema d'àrees protegides, ha de ser una responsabilitat compartida.